

فلسفه ارباب در بوته نقد تجربی (ارزیابی بازدارندگی مجازات حبس و جزای نقدی در شهر مشهد)

| حسن یوسفی | دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشگاه فردوسی

مشهد، مشهد، ایران

| عبدالرضا جوان جعفری* | دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، گروه حقوق، دانشگاه فردوسی

مشهد، مشهد، ایران

چکیده

در طول تاریخ بشر چرایی و چگونگی مجازات همواره مورد بحث و توجه اندیشمندان بوده است و به دنبال آن اندیشه‌های گوناگونی برای توجیه مجازات شکل گرفته است. یکی از بنیادی‌ترین اندیشه‌ها به منظور توجیه مجازات بازدارندگی است که هدف نهانی آن ارباب و عبرت‌انگیزی است. پژوهش حاضر درصدد ارزیابی بازدارندگی مجازات‌های حبس و جزای نقدی در جرم سرقت است. به همین منظور از بین پرونده‌های جرم سرقت در حوزه قضائی شهر مشهد ۱۰۰ پرونده با مجازات حبس و ۱۰۰ پرونده با مجازات جزای نقدی به طور تصادفی از بین محکومان به جرم سرقت که مجازات آن‌ها در سال ۱۳۹۳ اجرا شده بود، انتخاب کردیم. مدت یک‌سال پس از اجرای مجازات به عنوان فرصت تکرار جرم در نظر گرفته شد و سپس در مورد هریک از آن‌ها استعلام شد تا مشخص شود آیا در فاصله یک‌سال بعد از اتمام محکومیت اولیه، مجدداً مرتکب جرم شده‌اند یا خیر. نتایج نشان می‌دهد ۲۵ درصد از محکومان به حبس و ۱۵ درصد از محکومان به جزای نقدی (در جرم سرقت) مرتکب تکرار جرم شده‌اند. همچنین در تکرار جرم محکومان به حبس برخلاف جزای نقدی، بین متغیرهای جمعیت‌شناختی با تکرار جرم رابطه معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی: بازدارندگی، حبس، جزای نقدی، تکرار جرم، سرقت.

مقدمه

نظریه‌های هنجاری درخصوص مجازات، عموماً در دو قلمروی پیامدگرایی و غیرپیامدگرایی جای می‌گیرند. نظریه‌های غیرپیامدگرا، در اصطلاح سزاگرایی نامیده می‌شوند. در حقیقت، تمامی قلمرو فلسفه مجازات را، تقابل پیامدگرایی و سزاگرایی به خود اختصاص داده است. هرچند نباید از یاد برد که گروهی از فیلسوفان کیفری کوشیده‌اند تا با بهره‌گیری از آموزه‌های هر دو اندیشه، نظریه‌ای ترکیبی بیافرینند که توأمان دربردارنده نگاه‌های سزاگرا و نیز پیامدگرا به مجازات باشد (هارت^۱، ۲۰۰۹: ۱). باید خاطر نشان کرد که توجیهات فلسفی مجازات، نظریه‌هایی آرمان‌گرا هستند که تلاش می‌کنند تصویری دقیق در این خصوص که نظام کیفری دربردارنده کدامین هدف و نیز کدامین ارزش‌های بنیادین اخلاقی است، ارائه دهند (داف و گارلند^۲، ۱۹۹۴: ۵)، (جوان جعفری و ساداتی، ۱۳۹۱: ۶۱).

سزاگرایان بیش از آنکه تحمیل مجازات را به مثابه گامی عقلانی برای کاهش جرم بدانند، در پی این اندیشه‌اند که "مجرمان آنچه را شایسته هستند، دریافت کنند" (وایت و هینز، ۱۳۹۵: ۹۳). این نگاه کیفرگرایانه در عمق اندیشه خود تلاش می‌کند تا نوعی ارتباط عمیق را با وجدان اخلاقی جامعه برقرار سازد. اجتماع همواره در ضمیر خویش نوعی حُسن ذاتی یا اصالت را برای کیفر قائل می‌شود. جامعه بر این پندار است که جرم کرامت اخلاقی او را خدشه‌دار کرده و تنها کیفر است که با تحمیل رنج و سختی بر متجاوز، بار گران برقراری دوباره این کرامت را بر دوش خواهد کشید (جوان جعفری، فرهادی و ساداتی، ۱۳۹۵: ۶۲).

در نقطه مقابل، یعنی گرایش‌های پیامدگرایانه به کیفر، مجازات به مثابه ابزاری انگاشته می‌شود که بناست با تمسک به آن، زمینه کاهش ارتکاب جرم فراهم شود. منشأ این برداشت را باید در چهره اخلاقی نظریه پیامدگرا جستجو کرد. معتقدان به این رویکرد همواره تفسیری فرجام‌گرا از مفاهیم اخلاقی ارائه می‌دهند. در حقیقت در قلمرو این اندیشه هیچ‌گاه ارتباط با اصول اخلاقی نفی نمی‌شود، بلکه جلوه‌ای متفاوت از آنچه سزاگرایان به آن معتقد بوده‌اند، ارائه می‌شود. بدین ترتیب حُسن ذاتی مفاهیم اخلاقی به انزوا کشیده شده و سودمندی اجتماعی موجب ارزشمندی این مفاهیم شده است (جوان جعفری و ساداتی، ۱۳۹۱: ۶۱). در واقع هدف فایده‌مندی کیفر با دیدگاهی «غایت‌شناختی» یا «آینده‌نگر» تحصیل اهدافی در آتیه را به‌عنوان توجیه مجازات اعلام می‌دارد؛ اهدافی که انتظار می‌رود به‌واسطه تحمیل مجازات بر مرتکب جرم تأمین شود (کاتینگهام، ۱۳۸۴: ۱۴۹).

1. Hart

2. Duff a Garland

یکی از اندیشه‌های بسیار قدیمی در توجیه چرایی مجازات بازدارندگی است که در قلمرو فایده‌گرایی جای دارد. به‌طور خلاصه بازدارندگی، به‌عنوان یک بینش فلسفی، به‌درستی و مبنای یک عمل، مطابق با فایده‌موردانتظار از آن می‌نگرد (اسمارت^۱، ۱۹۹۱: ۳۶۰). فرض اساسی اصل بازدارندگی آن است که مجازات به‌معنای وارد کردن درد غیرقابل توجیه است، مگر آنکه بتوان نشان داد که رفتار خوب احتمالاً نتیجه‌تحمیل مجازات به‌جای خودداری کردن از آن است (هادسون^۲، ۲۰۰۳: ۱۷). این نکته را نیز باید در نظر داشت که در تئوری بازدارندگی، صرف برقراری مجدد تعادل از دست رفته اجتماعی، وارد آوردن درد و رنج به مجرم و ارضای افکار عمومی، هدف کیفر تحمیلی بر بزه‌کار نیست، بلکه لازم است علاوه بر آن، هر مجازات به‌گونه‌ای انتخاب و اجرا شود که هم برای خود مرتکب و هم برای مرتکبان بالقوه درس عبرتی باشد (بولک، ۱۳۹۱: ۱۳). به‌همین خاطر است که مجازات در اندیشه بازدارندگی در این جهت اعمال می‌شود که مجرم در آینده مجدد، مرتکب جرم نشود و مجازات برای او درس عبرت باشد (بازدارندگی خاص) و همچنین سایر افراد جامعه که قابلیت ارتکاب جرم را دارند از اعمال کیفر بر مجرم درس عبرت بگیرند و به سمت و سوی جرم حرکت نکنند (بازدارندگی عام)، چراکه خصیصه ذاتی کیفر ترساندن افراد است (نوربها، ۱۳۹۲: ۳۹۱).

بنابراین در این رویکرد آن دسته از افراد جامعه که گرایش‌های بزه‌کارانه دارند، نه از روی تمایل حقیقی و نه به‌دلیل عوامل درونی، بلکه به‌واسطه وجود عاملی بیرونی یعنی کیفر هراس‌انگیز از بزه‌کاری انصراف می‌دهند، زیرا ایده محوری این نظریه که مبتنی بر ارباب است، آن است که ترس از دستگیری و اعمال ضمانت‌اجرای کیفری، سبب روی‌گردانی مجرمان از اعمال مجرمانه است (کاتینگهام، ۱۳۸۴: ۱۵۸).

امروزه علوم جنائی شاهد پیدایش کیفرشناسی نوینی است که بر محدود کردن استفاده از زندان برای مجرمان خطرناک و به‌کارگیری ظرفیت‌های اجتماع در اصلاح مجرمان غیرخطرناک و اصلاح‌پذیر تأکید می‌کند. این کیفرشناسی مبتنی بر دیدگاه «مدیریت خطر» است. در دیدگاه «مدیریت خطر»، حکم محکومیت نه بر مبنای جرم یا شخصیت بزه‌کار، بلکه براساس «وجود خطر» صادر می‌شود؛ که امکان گسترش کنترل دوگانه را فراهم می‌کند. نخست، نظارت مشدد در مورد بزه‌کاران بسیار خطرناک، و دوم کنترلی با شدت و هزینه کم‌تر (برای مثال از طریق دوره مراقبت) در مورد بزه‌کاران کم‌تر خطرناک. بدین ترتیب نظریه اصلاح مستمر جای خود را به کنترل مستمر می‌دهد (فیلیپ، ۱۳۸۵: ۳۶۶). درخصوص مجازات جزای نقدی نیز برخی معتقدند این مجازات

1. smart
2. hudson

به دلایل گوناگونی یک جایگزین مناسب برای سایر مجازات است. در ابتدا، مجازات جزای نقدی عموماً ارزان‌تر از سایر مجازات هستند و می‌توانند درآمد کسب کنند؛ دوم اینکه مجازات جزای نقدی یک مجازات انعطاف‌پذیر است که می‌تواند با توجه به شدت جرم و شرایط مالی مجرم تغییر کند. سوم، استفاده از مجازات جزای نقدی مانع بسیاری از هزینه‌های اجتماعی مضر زندان می‌شود. چهارم مجازات جزای نقدی به مجرم اجازه می‌دهد که در جامعه باقی بماند و با این کار نیاز به حمایت اجتماعی را کاهش می‌یابد (پاینتن و موفات^۱، ۲۰۰۷: ۱۵).

به دنبال طرح اندیشه یک سیاست و اندیشه، بحث ارزیابی آن مطرح می‌شود. ارزیابی عبارت است از فرایند بررسی یک طرح یا سیاست، در یک نقطه زمانی خاص، به منظور برآورد تحقق هدف یا اهداف آن. مفهوم ارزیابی از نظارت متمایز است، زیرا نظارت شامل بررسی مستمر از پیش‌برد طرح است، ولی ارزیابی، بررسی در یک نقطه زمانی معین را شامل می‌شود. ارزیابی، قسمتی از یک طرح است، یعنی مرحله‌ای که اقدامات و نتایج، برآورد می‌شوند. به منظور ارزیابی یک سیاست کیفری باید ابتدا به تعیین شاخص پرداخت. منظور از شاخص، معیاری است که بتوان با استفاده از آن، میزان تحقق هدف یا اهداف یک سیاست کیفری را برآورد کرد (عباچی و ساعد، ۱۳۸۴: ۵).

ارزیابی یک سیاست کیفری با استفاده از شاخص‌های علمی گوناگونی صورت می‌گیرد. یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی میزان تکرار جرم^۲ است. به این معنا که اگر یک سیاست کیفری اتخاذ شود و در آن سیاست کیفری تکرار جرم نسبت به سایر سیاست‌های کیفری کم‌تر باشد، می‌توان نتیجه گرفت سیاست کیفری در زمینه بازدارندگی اثربخش‌تر بوده است.

این پژوهش سعی دارد با شاخص تکرار جرم (تکرار جرم بعد از قطعیت حکم مدنظر است) به ارزیابی بازدارندگی مجازات‌های حبس و جزای نقدی بپردازد. هدف از انجام این تحقیق این است که زمینه لازم به منظور تعدیل قوانین کیفری دارای رویکرد به مجازات حبس و جزای نقدی ایجاد شده و از طریق یافته‌های آن بتوان سبب کارآمدی هرچه بیشتر مجازات حبس و جزای نقدی شود. اصلی‌ترین سؤالاتی که این تحقیق درصدد پاسخ به آن است این است که اولاً آیا کیفرهای حبس و جزای نقدی به عنوان شایع‌ترین مجازات مورد استفاده، در مورد جرم سرقت تعزیری بازدارندگی داشته‌اند یا خیر؟ و ثانیاً آیا بین متغیرهای جمعیت‌شناختی با تکرار جرم سرقت تعزیری رابطه وجود دارد یا خیر؟

1. poynton and moffatt

2. indicator

3. recidivism

برای پاسخ به این سؤالات ما حوزه قضائی شهر مشهد را به عنوان آزمایشگاه این سؤالات در نظر گرفتیم و سعی کردیم از یک سو به بررسی آماری جرم سرقت تعزیری بپردازیم؛ چراکه به طور معمول مجازات حبس یا جزای نقدی در هنگام ارتکاب این جرم اعمال می شود تا ببینیم آیا هر ساله از نرخ این جرم کاسته شده است یا خیر؟ در ادامه پژوهش ما با بررسی ۱۰۰ مورد از پرونده های جرم سرقت تعزیری که به مجازات حبس و ۱۰۰ مورد از پرونده های جرم سرقت تعزیری که به مجازات جزای نقدی محکوم شده اند، در پی این هستیم تا ببینیم از یک سو نرخ تکرار جرم در بین محکومان به مجازات حبس و جزای نقدی به چه میزان است و از سوی دیگر ببینیم آیا متغیرهای جمعیت شناختی در تکرار جرم سرقت تعزیری مؤثر بوده اند یا خیر؟

۱. پیشینه تحقیق

در این قسمت به بیان یافته های مطالعاتی پرداخته می شود که با شاخص تکرار جرم، مجازات حبس یا جزای نقدی را از دیدگاه اصلاح و بازپروری مجرمان مورد ارزیابی قرار داده اند. اکثر مطالعاتی که تاکنون در این زمینه صورت گرفته است بیش تر دوره مراقبت را از دیدگاه اصلاح و بازپروری مجرمان با شاخص تکرار جرم و سایر شاخص ها مورد ارزیابی قرار داده اند. به عبارتی دیگر مطالعات گوناگونی که در ایالات متحده و انگلستان و سایر کشورها انجام شده، بیش تر حول دوره مراقبت می چرخد تا مجازات های حبس و جزای نقدی. البته مطالعاتی هم در کشورهای مختلف تعلیق مراقبتی و آزادی مشروط را مورد بررسی قرار داده اند و به ارزیابی تأثیر این دو نهاد پرداخته اند. در ایران هم با این سبک تنها چند نمونه کار شده است که مورد ارزیابی قرار خواهد گرفت. ما در این قسمت نمونه ای از این مطالعات را به علت شباهت زیاد نفس کار آن ها با این مطالعه مورد بررسی قرار می دهیم.

در اکثر مطالعاتی که در کشورهای مختلف من جمله آمریکا انجام شده است بر این نکته تأکید شده که گرچه تعیین یک معیار کمی برای تشخیص موفقیت یا شکست دوره مراقبت دشوار است، اما در پایان تکرار جرم بیش از ۴۰ درصد را نشانه شکست نسبی دوره مراقبت و تکرار جرم کم تر از ۲۵ درصد را نشانه موفقیت نسبی دوره مراقبت می دانند. از جمله مطالعاتی که در این کشور کارایی نسبی دوره مراقبت را نشان می دهد (تکرار جرم کم تر از ۲۵ درصد) مطالعات «پیترسیلیا» بود. معیار او برای سنجش صرفاً بازداشت مجدد بود، نه تکرار جرم و جرائمی که او مورد بررسی قرار داد برگلری^۱

و سرقت مسلحانه^۱ در طی هفت سال بود. نتایج او نشان‌دهنده این بود که تنها ۸ درصد بازداشت‌های صورت گرفته در جرائم مذکور مربوط به بهره‌وران دوره مراقب است و بیش از ۹۰ درصد دیگر شامل افرادی غیر از بهره‌وران دوره مراقب می‌شود^۲ (پیترسیلیا، ۱۹۸۵: ۳۳۹).

مطالعه دیگری در سال ۱۹۸۹ میلادی در یک دوره ۵ ساله و با شاخص تکرار جرم بر روی جرم سرقت مسلحانه در کشور آمریکا توسط «ایریش» صورت گرفت. نتیجه این مطالعه هم نشان‌دهنده ۱۲ درصد تکرار جرم بود (ایریش^۳، ۱۹۸۹: ۳).

در سال ۱۹۵۱ میلادی نیز «کراول»^۴ این بار با معیار نقض دستورهای فنی محکومان به جرائم مالی را در یک دوره ۵ ساله در بوته آزمایش قرار داد. نتایج نشان‌دهنده ۲۳ درصد ناکارآمدی بودند و در پایان گفته شد که مهم‌ترین عوامل موفقیت یا شکست دوره مراقب اشتغال، وضع سنی و تعداد سوابق کیفری هستند و یادآور شد که دوره مراقب یک ابزار تأثیرگذار در درمان اجتماعی بزهکاران محسوب می‌شود (کراول^۴، ۱۹۵۱: ۱۱).

در کنار تحقیقات مذکور که به‌نوعی تأیید‌کننده تأثیر مثبت دوره مراقب بودند، مطالعات دیگری هم انجام شده که نشان‌دهنده رد و عدم کارایی نسبی دوره مراقب (بیش از ۴۰ درصد تکرار جرم) محسوب می‌شوند. از جمله این مطالعات، مطالعه‌ای بود که در سال ۱۹۷۶ با معیار تخطی از شرایط دوره مراقب و تکرار جرم جدید انجام شد. نتیجه مطالعه نشان‌دهنده این بود که ۵۵ درصد از بهره‌وران دوره مراقب یا مرتکب جرم جدید شده‌اند و یا نتوانسته‌اند خود را با شرایط دوره مراقب وفق دهند (کوسودا^۵، ۱۹۷۶: ۱۰). گرچه در نقد باید گفت که این رقم بالا صرفاً به تکرار جرم برنمی‌گردد، بلکه آوردن ملاک تخطی از شرایط دوره مراقب باعث افزایش این آمار شده است.

مطالعات «گیرکن» و «هیز» در سال ۱۹۹۲ میلادی با معیار بازداشت مجدد بر روی جرم‌های جنائی که نشان‌دهنده ۵۰ درصد ناکارآمدی دوره مراقب بود (گیرکن و هیز^۶، ۱۹۹۲: ۷). مطالعه «لنگان» و «کانیف» بر روی مرتکبان جرم‌های جنائی با معیار بازداشت مجدد در یک دوره ۳ ساله با ۴۳ درصد ناکارآمدی (لنگان و کانیف^۷، ۱۹۹۲: ۴). و سرانجام مطالعه «ایریش» در سال ۱۹۷۲ میلادی که با دیگر بر روی محکومان به سرقت و برگلری با معیار بازداشت و محکومیت مجدد و در

1. armed Robbery
 2. Petersilia
 3. Irish
 4. cradwell
 5. Kusuda
 6. Geerken and Hayes
 7. Langan and Cunnif

یک دوره ۴ ساله انجام داد با ۴۱/۵ درصد ناکارآمدی (ایریش، ۱۱: ۱۹۷۲) دیگر مطالعاتی بودند که به نوعی عدم کارایی دوره مراقبت را نشان می دهند.

در کشور ایران نیز در این زمینه مطالعاتی انجام شده است. یکی از این مطالعات در سال ۱۳۹۲ با عنوان "ارزیابی بازدارندگی مجازات حبس، جزای نقدی و تعلیق مجازات در جرائم نظامی" توسط برومند صورت گرفت. جامعه آماری این تحقیق را محکومان به حبس (۳۵ پرونده) و جزای نقدی (۵۰ پرونده) و محکومانی که مجازات آنها معلق شده است (۸۹ پرونده) تشکیل می دهند. به منظور تشخیص تکرار جرم مدت یک سال پس از اجرای مجازات حبس یا جزای نقدی و یا قطعی شدن حکم تعلیق را به عنوان فرصت تکرار جرم در نظر گرفته شده بود تا مشخص شود آیا در فاصله یک سال بعد از اتمام محکومیت اولیه، مجدد مرتکب جرم شده اند یا خیر. نتایج این تحقیق نشان می دهد که ۲۰ درصد از نظامیان محکوم به حبس و ۱۴ درصد از محکومان جزای نقدی، پس از تحمل مجازات مرتکب تکرار جرم شده اند. در بین افرادی هم که مجازات شان معلق شده است نیز ۱۳ درصد تکرار جرم مشاهده شد (برومند، ۱۳۹۲: ۷۵-۹۷).

در مورد مطالعات انجام شده داخلی و خارجی به عنوان یک جمع بندی می توان بیان کرد که هر یک از پژوهشگران از یک معیار متفاوت برای شاخص سازی و سنجش تکرار جرم بهره جسته اند. در واقع عده ای ملاک را هر نوع بازداشت یا محکومیت مجدد قرار داده اند، حال آنکه برخی محکومیت مجدد به حبس را معیار قرار داده اند. ناگفته نماند عده ای هم نقض دستورهای فنی را معیاری برای سنجش تکرار جرم برگزیده بودند. این را نیز اضافه کنیم شیوه دسترسی و جمع آوری اطلاعات آماری در هر یک از مطالعات مذکور متمایز از دیگران است.

۲. روش شناسی تحقیق و تحلیل داده ها

در این قسمت از پژوهش ابتدا به بیان روش تحقیق خواهیم پرداخت و سپس با توجه به نتایج به دست آمده از اطلاعات جمع آوری شده از پرونده های مجرمان، به ارائه آمارهای توصیفی و استنباطی می پردازیم.

۱-۲. روش تحقیق

در این پژوهش از طریق مطالعات اسنادی و روش پیمایشی و ابزار چک لیست برای استخراج اطلاعات و آمار مورد نیاز از پرونده های محکومان استفاده شده است. در واقع، واحد تحلیل ما در این پژوهش فرد است که اطلاعات مربوط به هر فرد را از طریق پرونده های آنان در محاکم قضائی استخراج کرده ایم. اطلاعات دریافتی ما در این چک لیست شامل سه بخش است (اطلاعات فردی

مرتکب جرم، مشخصات جرم ارتكابی و میزان مجازات تعیین شده و سرانجام مشخصات جرم ارتكابی دوم). پیش‌بینی هریک از این سه بخش به دلیل سنجش و تعیین متغیرهای مؤثر بر تکرار جرم بوده است. برای سنجش و بررسی رابطه متغیرهای دموگرافیک (سن، وضعیت تأهل و تحصیلات) با تکرار جرم، از آمار استنباطی (آزمون کای - دو) استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر را محکومان به حبس و محکومان به جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری تشکیل می‌دهند. در این پژوهش ما برای تشخیص متغیر وابسته (میزان تکرار جرم)، مدت یک‌سال پس از اجرای مجازات حبس یا جزای نقدی را به‌عنوان فرصت تکرار جرم در نظر گرفتیم و سپس در مورد هریک از آن‌ها با بررسی‌های سیستمی استعلام کردیم تا مشخص شود آیا در فاصله یک‌سال بعد از اتمام محکومیت اولیه، مجدداً مرتکب جرم شده‌اند یا خیر. در این پژوهش تکرار جرم به‌عنوان وقوع مجدد هر نوع جرم جدیدی در طول دوره نظارتی یک‌ساله تعریف شد. تکرار جرم به‌صورت * (خیر) یا ۱ (بلی) کدگذاری شد. اطلاعات تکرار جرم از یک داده پایگاهی با اطلاعات محرمانه ثبت شده به‌دست آورده شد. همچنین در این تحقیق از روش نمونه‌گیری تصادفی به‌منظور انتخاب اعضای نمونه از جامعه آماری استفاده شده است. نمونه آماری ما در این پژوهش از بین محکومانی انتخاب شده است که مجازات آن‌ها (حبس یا جزای نقدی) در سال ۱۳۹۳ اجرا شده است و سال ۱۳۹۴ را نیز به‌عنوان فرصت تکرار جرم در نظر گرفتیم. با وجود محدودیت‌های فراوان و عدم امکان عملی دسترسی به بسیاری از پرونده‌ها، ملزم به پذیرش تعداد پرونده‌هایی شدیم که دادگستری مشهد در اختیار ما قرار داد؛ از این رو نمونه آماری ما متشکل از ۱۰۰ پرونده منجر به صدور مجازات حبس و ۱۰۰ پرونده منجر به صدور مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری است. در پایان، داده‌ها با استفاده از نرم افزار spss مورد آزمون و تحلیل قرار گرفت.

۲-۲. تحلیل داده‌ها

در این قسمت از تحقیق به تحلیل داده‌های توصیفی و استنباطی خواهیم پرداخت. اما پیش از شروع به بحث در این مورد، به‌طور خلاصه اشاره‌ای خواهیم کرد به آمار جرائمی که دارای مجازات حبس و جزای نقدی هستند. در واقع ما با این کار می‌خواهیم بسنجیم از لحاظ آماری کدام جرائم که دارای مجازات حبس و جزای نقدی هستند با روند افزایشی و یا کاهشی همراه بوده‌اند.

جدول ۱: آمار جرائم رو به افزایش با کیفر حبس یا جزای نقدی در شهر مشهد

جرم	سال ۱۳۹۱	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴
سرقت تعزیری	۶۱۶۵	۶۸۵۵	۹۵۳۷	۱۲۱۳۰
ضرب و جرح عمدی	۳۸۲۶	۴۰۶۸	۴۵۱۵	۵۱۰۲

کلاهبرداری	۶۰۵	۶۷۹	۱۱۵۵	۱۵۵۰
تهدید	۱۳۰۱	۱۳۲۴	۱۵۳۳	۱۶۴۶
خیانت در امانت	۷۲۵	۷۷۸	۸۸۹	۹۱۷
توهین به اشخاص عادی	۱۴۹۸	۲۷۹۹	۳۲۰۲	۳۷۱۴
رانندگی بدون پروانه رسمی	۸۴۶	۱۶۵۳	۱۸۴۳	۲۴۱۹
تحصیل مال مسروقه	۴۰۲	۴۱۵	۵۴۷	۸۸۹
نگهداری مشروبات الکلی	--	۴۰۸	۶۴۱	۷۶۵
نگهداری مواد مخدر	۸۷۸۲	۱۱۱۸۰	۱۳۳۱۰	۱۲۸۵۲

جدول ۲: آمار جرائم رو به کاهش با کیفر حبس یا جزای نقدی در شهر مشهد

جرم	سال ۱۳۹۱	سال ۱۳۹۲	سال ۱۳۹۳	سال ۱۳۹۴
ترک انفاق	۹۶۹	۹۱۲	۸۶۰	۷۵۳
تخریب	۱۲۹۲	۱۲۸۶	۱۲۸۰	۱۱۲۲
ایراد صدمه بدنی غیر عمدی بر اثر تصادفات رانندگی	۹۳۵۸	۶۹۳۶	۶۵۰۵	۶۴۷۴

جداول فوق آمار جرائم رو به افزایش و رو به کاهش را در حوزه قضائی مشهد در سال‌های ۱۳۹۱ الی ۱۳۹۴ را نشان می‌دهد که با مجازات حبس یا جزای نقدی همراه بوده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود جرم سرقت در آن دسته از جرائمی قرار گرفته است که هر ساله روند افزایشی به خود گرفته است. البته این نکته را نیز باید متذکر شد که در قانون مجازات اسلامی ایران گاه‌گاه برای جرائم مذکور، مجازاتی غیر از حبس یا جزای نقدی (به‌طور مثال شلاق) نیز پیش‌بینی شده است، ولی از آنجایی که مجازات‌های حبس یا جزای نقدی مجازات اغلب در این جرائم است، آن‌ها را در این تحقیق مورد بررسی قرار داده‌ایم. باید گفت گرچه جرم معلول عوامل متعدد است و افزایش آمار جرائم را نباید صرفاً مربوط به عدم کارایی مجازات بدانیم و بگوئیم که اگر آمار جرم خاصی رو به افزایش نهاد، دلیل آن به ضعف نهاد مجازات برمی‌گردد؛ ولی بی‌شک نهاد مجازات نیز خود می‌تواند در کاهش یا افزایش آمار یک جرم خاص مؤثر باشد.

اینک بعد از شناسایی آماری جرائم رو به افزایش و رو به کاهش در حوزه قضائی مشهد، ابتدا به بررسی آمار توصیفی و سپس به بررسی آمار استنباطی تحقیق می‌پردازیم.

۱-۲-۲. آمار توصیفی

۱-۲-۲-۱. بررسی وضعیت تکرار جرم محکومان به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری

از ۱۰۰ پرونده مورد بررسی در مورد محکومان به حبس در جرم سرقت تعزیری در شهر مشهد، ۲۵ مورد تکرار جرم مشاهده شده است. بنابراین ۲۵ درصد از محکومان به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری مرتکب تکرار جرم شده‌اند.

اطلاعات جمعیت‌شناختی حاصل از تکرار جرم محکومان به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری بدین شرح است:

الف) گروه سنی: از ۲۵ نفر محکوم به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده‌اند ۱۹ نفر (۷۶ درصد) در گروه سنی (۱۸-۳۰) سال، ۴ نفر (۱۶ درصد) در گروه سنی (۳۱-۴۰) سال و ۲ نفر (۸ درصد) در گروه سنی (۴۱-۵۰) سال قرار دارند.

به‌طور کلی ثابت شده است که فعالیت‌های مجرمانه در سن‌های ۱۸ تا ۲۵ سالگی بسیار شدید است و این شدت کم‌وبیش تا سن ۳۰ سالگی ادامه دارد. از ۳۰ سالگی به بعد، فعالیت‌های ضداجتماعی کم‌تر می‌شوند و در سن ۴۰ سالگی این فعالیت متوقف می‌شود. ارتکاب بزه پس از ۴۰ سالگی امری بیش‌تر و کم‌استثنائی است. این قاعده کلی در مورد تکرار جرم هم صادق است، خطر تکرار جرم در سنین جوانی یعنی ۲۰ تا ۳۰ سالگی و شاید ۳۵ سالگی بسیار زیاد است، بزهکارانی که در این دوره از سن مرتکب جرم می‌شوند، احتمال اینکه پس از رهایی از زندان رفتار ضداجتماعی خویش را تکرار و باز هم تکرار کنند، بسیار زیاد است، اما به تدریج که بزهکار در زمان پیش‌می‌رود خطر تکرار جرم در وی کم‌تر می‌شود، ولی این خطر کم‌وبیش تا ۴۰ سالگی وجود دارد. خطر تکرار جرم از ۴۰ سالگی به بعد تقریباً از بین می‌رود، بزهکارانی که به این سن رسیده‌اند، احتمال اینکه پس از رهایی از زندان مرتکب تکرار جرم شوند، بسیار کم است. پژوهش‌های آماری در مورد سن بزهکاران به عادت و حرفه‌ای نشان داده‌اند که بیش‌تر این بزهکاران ۲۵ تا ۳۵ ساله و کمی از آنان ۳۵ تا ۴۰ ساله هستند (پیناتل^۱، ۱۹۹۵: ۱۱۵).

جدول ۳: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس براساس گروه سن

درصد تکرار جرم	سن
۰/۷۶	۳۰-۱۸
۰/۱۶	۴۰-۳۱
۰/۸	۵۰-۴۱
۰/۱۰۰	کل

ب) میزان تحصیلات: از ۲۵ نفر محکوم به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده‌اند ۱۵ نفر (۶۰ درصد) زیر دیپلم بوده‌اند و تعداد ۱۰ نفر (۴۰ درصد) مدرک دیپلم داشته‌اند. در میان افراد با مدرک لیسانس و بالاتر تکرار جرم مشاهده نشد.

شکوفایی و تکامل فکری که بر اثر تحصیل علم ناشی می‌شود، سبب می‌شود که فرد، تمایلات و آرزوهایی متفاوت از افراد فاقد تحصیل داشته باشد که بر وجود مختلف زندگی او از جمله مالی، شغلی و خانوادگی و غیره تأثیرگذار است. فرد تحصیل کرده می‌آموزد که باید از ورود و حضور در محیط‌ها و شرایطی که زمینه مساعد را برای وقوع رفتارها و اعمال مجرمانه فراهم می‌کند خودداری کند (نجفی توانا، ۱۳۹۰: ۲۱۴).

در بررسی و آمارهای مختلفی که انجام شده، در جمعیت کیفری یک جامعه تعداد افراد بی‌سواد یا کم‌سواد، بیش‌تر از دارندگان مدارک عالی تحصیلی گزارش شده است. همواره رشد آگاهی‌های سیاسی اجتماعی مردم، فضای باز سیاسی، فرهنگی و آموزش عمومی، روشی برای مصون‌سازی جامعه از انحرافات در نظر گرفته می‌شود. توسعه فرهنگ عمومی و سوادآموزی یکی از راه‌های مداخله برای پیشگیری از جرم است (شفیعی و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۲).

هرچند به گفته برخی جرم‌شناسان سوادآموزی از وقوع جرائم پیش‌گیری نمی‌کند، فقط نوع و کیفیت ارتکاب جرائم را تغییر می‌دهد؛ به عبارتی افراد باسواد، کم‌تر از افراد بی‌سواد مرتکب ضرب و جرح و قتل می‌شوند و بیش‌تر جرائمی مانند کلاهبرداری، خیانت در امانت، اختلاس، اخذ رشوه و غیره را مرتکب می‌شوند (دانش، ۱۳۹۳: ۳۳۸).

جدول ۴: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس براساس میزان تحصیلات

تحصیلات	درصد تکرار جرم
زیر دیپلم	۰/۶۰
دیپلم	۰/۴۰
کارشناسی و بالاتر	---
کل	۰/۱۰۰

پ) مدت حبس: ۱۵ نفر (۶۰ درصد) از محکومان به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده بودند، مدت حبس آنان ۱ تا ۶ ماه بود. همچنین ۸ نفر (۳۲ درصد) از محکومان به مجازات حبس که مرتکب تکرار جرم شده بودند، مدت حبس آنان ۶ ماه تا ۲ سال و ۲ نفر (۸ درصد) از محکومان به مجازات حبس که مرتکب تکرار جرم شده بودند، مدت حبس آنان ۲ تا ۵ سال بوده است.

جدول ۵: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس براساس مدت حبس

مدت حبس	درصد تکرار جرم
۱-۶ ماه	۰/۶۰
۶ ماه - ۲ سال	۰/۳۲
۲-۵ سال	۰/۸
کل	۰/۱۰۰

ت) وضعیت تأهل:

اطلاعات به دست آمده از تحقیق نشان می‌دهد از ۲۵ نفر محکوم به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده‌اند، ۱۶ نفر (۷۲ درصد) مجرد و تعداد ۷ نفر (۲۸ درصد) متأهل بوده‌اند.

صاحب نظران معتقدند که پیوند زناشویی و تأهل موجب می‌شود که افراد متأهل مسئولیتی را در این رابطه بپذیرند که موجب می‌شود تا آن‌ها به سمت سازش و سکون و آرامش روی آورند و با گام برداشتن در فعالیت‌های اقتصادی صحیح از روی آوردن به فعالیت‌هایی که به کانون گرم خانواده آسیب می‌رساند، خودداری کنند؛ بلعکس اشخاص مجرد کم‌تر احساس مسئولیت می‌کنند، چون از نظر روانی کم‌تر از افراد متأهل خود را مقید به قیود اجتماعی می‌دانند (قائمی، ۱۳۶۶: ۲۰۳).

جدول ۶: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس براساس وضعیت تأهل

وضعیت تأهل	درصد تکرار جرم
مجرد	۰/۷۲
متأهل	۰/۲۸
کل	۰/۱۰۰

ث) وضعیت اشتغال: از ۲۵ نفر محکوم به مجازات حبس در جرم سرقت تعزیری که مرتکب

تکرار جرم شده‌اند، ۱۲ نفر (۴۸ درصد) درصدا شاغل و ۱۳ نفر (۵۲ درصد) بیکار بوده‌اند.

شاغل یا بیکار بودن و نوع شغل تأثیر مستقیم در وضع مالی و ارتکاب جرم دارد، وضعیت شغلی در واقع جایگاه اجتماعی فرد را مشخص می‌کند، افرادی که از جایگاه اجتماعی بالاتری برخوردارند بیش‌تر احتیاط می‌کنند و این خود باعث می‌شود که کم‌تر مرتکب جرم بشوند. اگر از نظر روانی بخواهیم در نظر بگیریم، فردی که شغل پاره‌وقت دارد یا اصلاً بیکار است، فرصت بیش‌تری برای تفکر و برنامه‌ریزی در مورد ارتکاب جرم دارد (فلشر^۱، ۱۹۶۶: ۵۴۳).

1. Fleisher

جدول ۷: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس براساس وضعیت اشتغال

وضعیت اشتغال	درصد تکرار جرم
شاغل	۰/۴۸
بیکار	۰/۵۲
کل	۰/۱۰۰

۲-۲-۱. تکرار جرم محکومان به جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری

از ۱۰۰ پرونده مورد بررسی در مورد محکومان به جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری در شهر مشهد، ۱۵ مورد تکرار جرم مشاهده شده است. بنابراین ۱۵ درصد از محکومان به مجازات جزای نقدی مرتکب تکرار جرم شده‌اند. اطلاعات حاصل از تکرار جرم محکومان به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری بدین شرح است:

الف) گروه سنی: از ۱۵ نفر محکوم به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده‌اند، ۸ نفر (۵۳ درصد) در گروه سنی (۱۸-۳۰) سال، ۵ نفر (۳۳ درصد) در گروه سنی (۳۱-۴۰) سال و ۲ نفر (۱۳ درصد) در گروه سنی (۴۱-۵۰) سال قرار دارند.

جدول ۸: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی براساس گروه سنی

سن	درصد تکرار جرم
۱۸-۳۰	۰/۵۳
۳۱-۴۰	۰/۳۳
۴۱-۵۰	۰/۱۳
کل	۰/۱۰۰

ب) میزان تحصیلات: از ۱۵ نفر محکوم به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده‌اند، ۸ نفر (۳۳ درصد) زیر دیپلم بوده‌اند و تعداد ۵ نفر (۴۶ درصد) مدرک دیپلم داشته‌اند. در میان افراد با مدرک لیسانس و بالاتر نیز ۲ نفر (۲۰ درصد) تکرار جرم داشته‌اند.

جدول ۹: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی براساس وضعیت تحصیلی

تحصیلات	درصد تکرار جرم
زیر دیپلم	۰/۳۳
دیپلم	۰/۴۶
کارشناسی به بالا	۰/۲۰
کل	۰/۱۰۰

پ) میزان جزای نقدی: ۸ نفر (۵۳ درصد) از محکومان به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده بودند، میزان جزای نقدی آنان تا ۲۰ میلیون ریال بوده است. همچنین ۴ نفر (۲۶ درصد) از محکومان به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده بودند، میزان جزای نقدی آنان بین ۲۰ تا ۸۰ میلیون ریال و ۳ نفر (۲۰ درصد) از محکومان به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده بودند، میزان جزای نقدی آنان ۸۰ تا ۱۸۰ میلیون ریال بوده است.

جدول ۱۰: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی براساس میزان جزای نقدی

میزان جزا	درصد تکرار جرم
دو میلیون	۰/۵۳
۲-۸ میلیون	۰/۲۶
۸-۱۸ میلیون	۰/۲۰
کل	۰/۱۰۰

ت) وضعیت تأهل: از ۱۵ نفر محکوم به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده‌اند، ۵ نفر (۳۳ درصد) مجرد و تعداد ۱۰ نفر (۶۶ درصد) متأهل بوده‌اند.

جدول ۱۱: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی براساس وضعیت تأهل

تأهل	درصد تکرار جرم
مجرد	۰/۳۳
متأهل	۰/۶۶
کل	۰/۱۰۰

ث) وضعیت اشتغال: از ۱۵ نفر محکوم به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مرتکب تکرار جرم شده‌اند ۹ نفر (۶۰ درصد) درصدا شاغل و ۶ نفر (۴۰ درصد) بیکار بوده‌اند.

جدول ۱۲: درصد تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی براساس وضعیت اشتغال

اشتغال	درصد تکرار جرم
شاغل	۰/۶۰
بیکار	۰/۴۰
کل	۰/۱۰۰

۲-۲-۲. آمار استنباطی

در این قسمت از پژوهش با توجه به فرضیه مطرح شده در زمینه رابطه بین متغیرهای جمعیت شناختی با تکرار جرم سرقت تعزیری، برای سنجش این فرضیه آزمون خی دو استفاده شده است که نتایج به دست آمده از این آزمون در مورد هریک از متغیرها به شرح زیر است.

۲-۲-۲-۱. ارزیابی رابطه بین متغیرهای جمعیت شناختی با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس

الف) رابطه بین سن با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس

جدول ۱۳: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین گروه سنی و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات حبس

باقی مانده	مقدار مورد انتظار	مقدار مشاهده شده	رده سنی
۱۰/۷	۸/۳	۱۹	۳۰-۱۸
-۴/۳	۸/۳	۴	۴۰-۳۱
-۶/۳	۸/۳	۲	۵۰-۴۱

جدول ۱۴: نتیجه آزمون کای-دو

داده ها	سن
۲۰/۷۲۰	مقدار کای-دو
۲	درجه آزادی
۰/۰۰۰	سطح معناداری

همان گونه که مشاهده می شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی داری آزمون که کم تر از (۰/۰۵) است، بین گروه سنی و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس رابطه وجود دارد. به این معنی که تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس در سنین ۳۰-۱۸ سال نسبت به سایر سنین بیش تر است.

ب) رابطه بین میزان تحصیلات با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس

جدول ۱۵: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین وضعیت تحصیلی و تکرار جرم سرقت تعزیری

دارای مجازات حبس

باقی مانده	مقدار مورد انتظار	مقدار مشاهده شده	تحصیلات
۲/۵	۱۲/۵	۱۵	زیر دیپلم
۲/۵	۱۲/۵	۱۰	دیپلم

جدول ۱۶: نتیجه آزمون کای-دو

تحصیلات	داده‌ها
مقدار کای-دو	۱
درجه آزادی	۱
سطح معناداری	۰/۳۱

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی داری آزمون که بیش‌تر از (۰/۰۵) است، بین تحصیلات و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس رابطه وجود ندارد. به این معنی که تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس در مدارک تحصیلی مختلف یکسان است.

پ) رابطه بین مدت حبس با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس

جدول ۱۷: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین مدت حبس و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات حبس

مدت حبس	مقدار مشاهده شده	مقدار مورد انتظار	باقی مانده
۱-۶ ماه	۱۵	۸/۳	۶/۷
۶ ماه - ۲ سال	۸	۸/۳	-۲
۲-۵ سال	۲	۸/۳	-۶/۳

جدول ۱۸: نتیجه آزمون کای-دو

میزان حبس	داده‌ها
مقدار کای-دو	۱۰/۱۶
درجه آزادی	۲
سطح معناداری	۰/۰۰۶

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی داری آزمون که کم‌تر از (۰/۰۵) است، بین میزان حبس و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس رابطه وجود دارد. به این معنی که تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس در میان افرادی که به حبس کم‌تری محکوم شده بودند، نسبت به سایرین بیش‌تر است.

ت) رابطه وضعیت تأهل با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس

جدول ۱۹: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین وضعیت تأهل و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات حبس

تأهل	مقدار مشاهده شده	مقدار مورد انتظار	باقی مانده
متأهل	۷	۱۲/۵	-۵/۵
مجرد	۱۸	۱۲/۵	۵/۵

جدول ۲۰: نتیجه آزمون کای-دو

تأهل	داده ها
مقدار کای-دو	۴/۸۴
درجه آزادی	۱
سطح معناداری	۰/۰۲۸

همان گونه که مشاهده می شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی داری آزمون که کم تر از (۰/۰۵) است بین وضعیت تأهل و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس رابطه وجود دارد. به این معنی که تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس در میان افراد مجرد نسبت به متأهلین بیش تر است.

ث) رابطه وضعیت اشتغال با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس

جدول ۲۱: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین وضعیت اشتغال و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات حبس

اشتغال	مقدار مشاهده شده	مقدار مورد انتظار	باقی مانده
بیکار	۱۳	۱۲/۵	۵
شاغل	۱۲	۱۲/۵	-۵/۵

جدول ۲۲: نتیجه آزمون کای-دو

اشتغال	داده ها
مقدار کای-دو	۰/۰۴۰
درجه آزادی	۱
سطح معناداری	۰/۸۴

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی‌داری آزمون که بیش‌تر از (۰/۰۵) است بین اشتغال و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات حبس رابطه وجود ندارد.

۲-۲-۲-۲. ارزیابی رابطه بین متغیرهای جمعیت‌شناختی با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی

الف) رابطه بین سن با تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی
جدول ۲۳: تفاوت مقدار مشاهده‌شده در رابطه بین گروه سنی و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات جزای نقدی

رده سنی	مقدار مشاهده‌شده	مقدار موردانتظار	باقی مانده
۳۰-۱۸	۸	۵	۳
۴۰-۳۱	۵	۵	۰
۵۰-۴۱	۲	۵	-۳

جدول ۲۴: نتیجه آزمون کای-دو

سن	داده‌ها
مقدار کای-دو	۳/۶۰۰
درجه آزادی	۲
سطح معناداری	۰/۱۶

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی‌داری آزمون که بیش‌تر از (۰/۰۵) است بین سن و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی رابطه وجود ندارد.

ب) رابطه تحصیلات با تکرار جرم (در جرائم با مجازات جزای نقدی)

جدول ۲۵: تفاوت مقدار مشاهده‌شده در رابطه بین وضعیت تحصیلی و تکرار جرم سرقت تعزیری

دارای مجازات جزای نقدی

تحصیلات	مقدار مشاهده‌شده	مقدار موردانتظار	باقی مانده
زیر دیپلم	۵	۵	۰
دیپلم	۷	۵	۲
کارشناسی به بالا	۳	۵	-۲

جدول ۲۶: نتیجه آزمون کای-دو

تحصیلات	داده‌ها
مقدار کای-دو	۱/۶۰
درجه آزادی	۲
سطح معناداری	۰/۴۴

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی‌داری آزمون که بیش‌تر از (۰/۰۵) است بین تحصیلات و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی رابطه وجود ندارد.

پ) رابطه بین میزان جزای نقدی با تکرار جرم (در جرائم با مجازات جزای نقدی)

جدول ۲۷: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین میزان جزای نقدی و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات جزای نقدی

میزان جزای نقدی	مقدار مشاهده شده	مقدار مورد انتظار	باقی مانده
تا دو میلیون	۸	۵	۳
۲ تا ۸ میلیون	۴	۵	-۱
۸-۱۸ میلیون	۳	۵	-۲

جدول ۲۸: نتیجه آزمون کای-دو

میزان جریمه نقدی	داده‌ها
مقدار کای-دو	۲/۸۰
درجه آزادی	۲
سطح معناداری	۰/۲۴

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی‌داری آزمون که بیش‌تر از (۰/۰۵) است بین میزان جریمه و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی رابطه وجود ندارد.

ت) رابطه وضعیت تأهل با تکرار جرم (در جرائم با مجازات جزای نقدی)

جدول ۲۹: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین وضعیت تأهل و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات جزای نقدی

تأهل	مقدار مشاهده شده	مقدار مورد انتظار	باقی مانده
مجرد	۵	۷/۵	-۲/۵
متأهل	۱۰	۷/۵	۲/۵

جدول ۳۰: نتیجه آزمون کای-دو

تأهل	داده‌ها
مقدار کای-دو	۱/۶۶
درجه آزادی	۱
سطح معناداری	۰/۱۹

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی داری آزمون که بیش‌تر از (۰/۰۵) است بین وضعیت تأهل و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی رابطه وجود ندارد.

ث) رابطه وضعیت اشتغال با تکرار جرم (در جرائم با مجازات جزای نقدی)

جدول ۳۱: تفاوت مقدار مشاهده شده در رابطه بین وضعیت اشتغال و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای

مجازات جزای نقدی

اشتغال	مقدار مشاهده شده	مقدار مورد انتظار	باقی مانده
شاغل	۹	۷/۵	۱/۵
بیکار	۶	۷/۵	-۱/۵

جدول ۳۲: نتیجه آزمون کای-دو

اشتغال	داده‌ها
مقدار کای-دو	۰/۶۰۰
درجه آزادی	۱
سطح معناداری	۰/۴۳

همان‌گونه که مشاهده می‌شود با توجه به مقدار کای-دو به دست آمده و سطح معنی‌داری آزمون که بیش‌تر از (۰/۰۵) است بین وضعیت اشتغال و تکرار جرم سرقت تعزیری دارای مجازات جزای نقدی رابطه وجود ندارد.

نتیجه

سنجش یک سیاست کیفری اتخاذی با شیوه علمی یک امر ضروری است؛ چراکه بسیاری از توانمندی‌ها و نارسایی‌های یک سیاست کیفری را در مرحله اجرا ترسیم می‌کند و چه بسا در اصلاح اهداف آن سیاست کیفری تأثیرگذار باشد. با وجود چالش‌های بسیار، یکی از مهم‌ترین شاخص‌های ارزیابی اثربخشی مجازات، شاخص تکرار جرم محسوب می‌شود. این پژوهش با بهره‌گیری از شاخص یادشده سعی در ارزیابی اثربخشی مجازات‌های حبس و جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری در یک بازه زمانی و مکانی خاص داشت. برای این منظور از بین پرونده‌های موجود در حوزه قضائی شهر مشهد ۱۰۰ پرونده از جرائم با مجازات حبس و ۱۰۰ پرونده از جرائم با مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری به‌طور تصادفی انتخاب شد. نمونه آماری این پژوهش از بین محکومانی انتخاب شده است که مجازات آن‌ها (حبس یا جزای نقدی) در سال ۱۳۹۳ اجرا شده بود. مدت یک‌سال پس از اجرای مجازات حبس یا جزای نقدی را به‌عنوان فرصت تکرار جرم در نظر گرفته شد و سپس در مورد هریک از آن‌ها استعلام شد تا مشخص شود آیا در فاصله یک‌سال بعد از اتمام محکومیت اولیه، مجدداً مرتکب جرم شده‌اند یا خیر. آمار حاصل از بررسی ۱۰۰ پرونده با مجازات حبس و ۱۰۰ پرونده با مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری حاکی از آن است که درخصوص مجازات حبس ۲۵ مورد و درخصوص مجازات جزای نقدی ۱۵ مورد تکرار جرم رخ داده است. بنابراین ۲۵ درصد از محکومان به مجازات حبس و ۱۵ درصد از محکومان به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری که مجازات خود را تحمل کرده‌اند، مرتکب تکرار جرم شده‌اند. تحلیل داده‌ها از طریق آزمون استنباطی کای-دو پیرسون نشان داد که در تکرار جرم محکومان به حبس در جرم سرقت تعزیری، بین متغیرهای گروه سنی، مدت حبس و وضعیت تأهل با تکرار جرم رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی تکرار جرم در گروه سنی ۱۸-۳۰ سال نسبت به سایر سنین بیش‌تر بوده است. همچنین تکرار جرم در زمانی که مدت حبس کم بوده (۱ تا ۶ ماه حبس) بیش از زمانی است که مدت حبس زیاد باشد. سرانجام بین وضعیت تأهل و تکرار جرم رابطه وجود دارد. به این معنی که تکرار جرم در میان افراد مجرد نسبت به متأهلین بیش‌تر است. ناگفته نماند که نتایج آزمون استنباطی نشان می‌دهد که در تکرار جرم محکومان به مجازات جزای نقدی در جرم سرقت تعزیری، بین متغیرهای جمعیت‌شناختی با تکرار جرم رابطه معناداری وجود ندارد. شاید بتوان گفت

در کل نتایج این پژوهش به نوعی نشان می‌دهد که میزان بازدارندگی مجازات جزای نقدی بیش از بازدارندگی مجازات حبس بوده است؛

ناگفته نماند مطالعه فعلی محدودیت‌هایی نیز به دنبال دارد که باید اشاره شوند. اول، فرضیه‌های پژوهش ما صرفاً در بین مجرمان جرم سرقت در شهر مشهد مورد آزمون قرار گرفته‌اند، این موضوع می‌تواند این پرسش را مطرح کند که آیا یافته‌های مطالعه‌ی کنونی می‌توانست از نمونه‌های شهرهای دیگر ایران و در جرم‌های دیگر نیز به وجود بیاید یا خیر؟ به هر حال، پژوهشگران خارجی در نمونه‌های بزرگ مجرمان با استفاده از معیارهای گوناگون و در خصوص جرائم متفاوت دریافتند که دوره‌های مراقبت گاهی مؤثر بوده‌اند، ولی در اغلب موارد در رسیدن به اهداف خود شکست خورده‌اند. دوم، مطالعه فعلی فقط روی جرم سرقت تمرکز کرد و تأثیر مجازات حبس و جزای نقدی را در سایر جرائم به طور دقیق مدنظر قرار نداد تا ببیند چه نتایجی از آن حاصل می‌شود. سوم، مطالعه فعلی، فقط از شاخص تکرار جرم بهره جست، البته بدیهی است استفاده از سایر شاخص‌ها نیاز به تحقیق مجزا و بررسی‌های دقیق دارد. چهارم، در مطالعه خود، ما تکرار جرم را برحسب محکومیت‌های قضائی ثبت شده در پرونده‌های رسمی دادگاه، تعریف کرده‌ایم. این امر، خطر درک میزان واقعی تکرار جرم، به خصوص جرائم جزئی را به وجود می‌آورد. از طرف دیگر، کلاوزر، استمز، اسلات و دورلا پرز (۲۰۰۷) خطر ناقص گزارش دادن تخلف را در موارد خود-گزارشی^۲ [اطلاعات دادن در مورد خود] تکرار جرم نشان دادند. در کل هم داده رسمی و هم خود گزارشی محدودیت‌های خودشان را دارند، که باید در هنگام تفسیر نتایج در مورد تکرار جرم در نظر گرفته شوند. در نهایت، در مطالعه فعلی، ما درصد ارزیابی بازدارندگی مجازات‌های حبس و جزای نقدی بودیم و به همین منظور از بین پرونده‌های جرم سرقت در حوزه قضائی شهر مشهد نمونه خود را انتخاب کردیم و آن را مورد آزمون قرار دهیم. اما به منظور تصدیق دقت این گونه پژوهش‌ها، تحقیقات بسیار بیش تری در نمونه‌های بزرگ و طولی (مطالعه اپیدمیولوژیک یک جمعیت و بررسی اثرات یک یا چند متغیر روی یک فرایند)، ضروری است.

با وجود این محدودیت‌ها، مطالعه فعلی سهم زیادی را در مورد درک تکرار جرم دارد و پیامدهای آن را برای تحقیقات آینده ارائه می‌دهد. در واقع باید بگوئیم که ما در این پژوهش فرضیه‌ای در مورد تأثیر مجازات حبس و جزای نقدی روی تکرار جرم سرقت در شهر مشهد امتحان کرده‌ایم تا به بازدارندگی این مجازات‌ها پی ببریم. تحقیقات آینده باید مطالعه فعلی را در دیگر داده پایگاه‌ها تکرار

1. Under-report
2. Self-report

کند، و به طور دقیق تر روی این موضوع که مجازات‌های حبس و جزای نقدی در کدام جرائم اثرات بازدارندگی دارند را مورد بررسی قرار دهند و نتایج آن را در اختیار دستگاه‌های اجرایی کشور قرار دهند تا برای اتخاذ سیاست‌های جدید رهگشا باشد.

با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش پیشنهاد می‌شود تا آنجا که امکان دارد به خصوص در جرائم کم‌اهمیت از مجازات‌های جایگزین استفاده کنیم؛ چراکه همان طور که نتایج این تحقیق نشان می‌دهد محکومیت‌های کوتاه مدت آثار بازدارندگی ندارند و نرخ تکرار جرم در این موارد زیاد است.

منابع

فارسی

- اجرای احکام کیفری شهر مشهد.
- برومند، فاطمه (۱۳۹۲)، "ارزیابی بازدارندگی مجازات حبس، جزای نقدی و تعلیق مجازات در جرائم نظامی"، *مجله کارآگاه*، دوره دوم، سال ششم.
- بولک، برنار (۱۳۹۱)، *کیفرشناسی*، ترجمه: علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ هشتم، تهران: انتشارات مجد.
- جوان‌جعفری، عبدالرضا و زهرا فرهادی‌آلاشتی و سیدمحمدجواد ساداتی (۱۳۹۵)، "بازدارندگی و سنجش آن در فلسفه کیفر"، *پژوهشنامه حقوق کیفری*، سال هفتم، شماره دوم.
- جوان‌جعفری، عبدالرضا و سیدمحمدجواد ساداتی، (۱۳۹۱)، "سزاگرایی در فلسفه کیفر"، *پژوهش نامه حقوق کیفری*، سال سوم، شماره اول.
- دانش، تاج‌زمان (۱۳۹۳)، *مجرم کیست جرم‌شناسی چیست*، چاپ دوازدهم، انتشارات کیهان.
- شفیع‌ی. کتایون و امرالله ابراهیمی و فریبا اصغری (۱۳۸۴)، "عوامل اجتماعی و دموگرافیک مرتبط با جرم و بزهکاری در زنان مجرم"، *دوفصل نامه تحقیقات علوم رفتاری*، دوره سوم، شماره پنجاه و یک و پنجاه و دو.
- عباچی، مریم و محمدجعفر ساعد (۱۳۸۴)، "ادبیات ارزیابی پیشگیری از جرم"، *کمیسیون پیشگیری از وقوع جرم*، تهران: مرکز مطالعات توسعه قضایی.
- قائمی. علی (۱۳۶۶)، *آسیب‌ها و عوارض اجتماعی (ریشه‌یابی، پیشگیری، درمان)*، چاپ دوم، انتشارات امید.
- کاتینگهام، جان (۱۳۸۴)، "فلسفه مجازات، ابراهیم باطنی و محسن برهانی"، *مجله فقه و حقوق*، سال اول، شماره چهارم.
- ماری، فیلیپ (۱۳۸۵)، "کیفر و مدیریت خطرها، به سوی عدالتی محاسبه‌گر در اروپا؟" ترجمه: حسن کاشفی اسماعیل زاده، *مجله حقوقی دادگستری* شماره چهل و هشتم و چهل و نهم، پاییز و زمستان ۱۳۸۳.
- نجفی توانا، علی (۱۳۹۰)، *جرم‌شناسی*، چاپ چهاردهم، ناشر خط سوم.
- نوربها، رضا (۱۳۹۲)، *زمینه حقوق جزای عمومی*، چاپ سی و چهارم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- وایت، راب. هینز، فیونا (۱۳۹۵)، *جرم و جرم‌شناسی*، علی سلیمی، چاپ هشتم، تهران: مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه.

انگلیسی

- Breuk, R. E., Clauser, C. A. C., Stams, G. J., Slot, N. W., & Doreleijers, T. A. H. (2007). "The validity of questionnaire self-report of psychopathology and parent-child relationship quality in juvenile delinquents with psychiatric disorders". *Journal of Adolescence*, 30(5), 761-771.
- Comptroller general of the United States (1976), *states and county probation Systems in crisis*, Report to the congress of the United States, Washington. D.c: government printing office.
- Cradwell, Morris (1951), "review of a new type of probation study made in Alabama, federal probation", 15: 3-11.
- Duff, Antony. Garland, David (1994), *A reader on Punishment*, Oxford University press.

- Fleischer, belton (1966), "the Effect of in Delinquency ", *the American Economic Review*, p.543-555.
- Geerken, Hayes (2006), *the New Orleans Offe/8574100nder Study*, Washington D.C.
- Hart, HLA (2009), Prolegomena to the Principles of Punishment, in H.L. A Hart, "Punishment and Responsibility: Essays in the Philosophy of Law". Claendon Press.
- Hudson, Barbara (2003), Understanding Justice, An Introduction to ideas, perspectives and controversies in modern penal theory, Open University press.
- Irish, James (1972), *Probation and its Effects on Recidivism*, Mineola, NewYork.
- Irish, James (1989), *Probation and Recidivism*, Nassau County Probation Department, Mineola, New York.
- Kusuda, Paul (1976), Probation and Parole Termination; Division of Corrections, Madison, Wisconsin.
- Langan, Cunnif (1992), *Recidivism of Felons on Probation*, Washington D.C.U.S Department of Justice.
- Packer, Herbert (1968), *The limits of the criminal sanction*, Stanford: Stanford: university press.
- Petersilia, Joan (1985), "Community Supervision", *Crime and Delinquency*, vol 131.
- Pinatel, Jean (1955), "Les aspects statistiques du récidivisme", *Revue de science criminelle ET de droit pénal comparé*, p. 110-121.

